

HISTORICLE PROBLEMS OF GLOBALIZATION AND TERRORISM

Dimo Georgiev

ABSTRACT: The text examines the emergence and development of globalization and terrorism. Terrorism is perceived as a modern phenomenon, and globalization as a complex process. The text gives examples from sociology and politics that help to understand the phenomenon.

KEYWORDS: anti-Westernism, globalization, glocalization, McWorld, terrorism.

„Аз съм от онези, които смятат, че от десет явления на глобализацията поне пет могат да имат положителен резултат, но ако има един отрицателен аспект на глобализацията, той е именно в това насилствено налагане на западни модели в слаборазвитите страни, за да бъдат подтикнати към потребление и подхвърлянето на надежди, каквито тези страни не могат да си позволят.“

Умберто Еко, „Миски, фундаменталисти и прокажени“ [4].

Всяка „гранична“ тема по съвременна история (прицелена в проблематика от началото на ХХІ в.), разположена съзнателно между историография, социология и политология е предизвикателство, защото ангажира автора да приеме много (журналистически?) рискове боравейки с твърде много тези и примери, което и води до рисковани обобщения.

Притегателността на писането по съвременна история (с нагласа за педагогическа отговорност и приложимост) се крие точно във възможността за съучастие в непосредственото открояване и интердисциплинарно осмисляне на текущи обществени процеси. Глуповато е да изпускате „случването“ на историята чакайки да мине време и да се нагласим удобно за дистанцирането, което уж да ни направи по-прозорливи и знаещи. Обективност се постига с откритост, критичност, търпение за издирване и доза скромност, а гражданска позиция се изгражда с възпитание и приучаване за бдително обръщане за предупрежденията в историята. Педагогическото предизвикателство пред историците да преподават феномените глобализация и тероризъм задават необходимост от цялостен поглед.

* * *

Думата „глобализация“ покрива всички аспекти на нашия живот съсредоточавайки начините, по които хората като социални животни работим, общуваме, консумираме забавления. Глобализацията е труден за определяне, но съвсем ясно разпознаваем феномен. Лесно е да разпознаем, че живеем в свят превърнат от технологиите в една „свитост“, но е трудно да дадем простичко и ясно определение за неговото развитие, приемайки всичко за битова даденост.

В настоящия текст привеждам основни схващания за глобализацията, изтъквайки (и търсейки историческите корени на) една драматична особеност – там където новите норми на глобализма срещат отпора на старите религиозни и националистически идеологии, се ражда един зловещ сблъсък. Тероризмът е начин за справяне с кризата, причинена между новото и старото, смъртоносно рискован опит за налагане на определена политическа или религиозна утопия. При цялата претенциозна всеобхватност и неизбежност глобализацията остава (поне за някои общества) подозрителна и схващана като заплаха. Тероризмът търси скъсване с крайната консумативност и налагане на фундаменталистки представи, създавайки един от най-сериозните проблеми на съвременната история.

Започването на процесите на глобализацията отнасяме към 60-те год. на XX в., когато развитието на електронната техника и електронните медии сякаш смалява разстоянията в света и улеснява комуникацията. Тази ситуация носи и много проблеми. Улеснената комуникация предполага и сблъсъци между цивилизациите, един конфликт между „глобално” и „локално”, между универсалните моди (дрехи, кино, музика и т.н.) и местните традиции. Глобализацията несъмнено има свои противници и привърженици – разделени във вярата доколко помага на обществата.

Глобализацията има различни измерения, които (с известна учебникарска условност) може да подредим:

- 1) Глобална икономика, „глобален капитализъм”, „глобален пазар” (икономическа измерение);
- 2) технологична глобализация (технологическо измерение);
- 3) глобалната сигурност (политическо измерение);
- 4) глобална екология, пандемите като „глобални болести” (екологическо и медицинско измерение);
- 5) глобална култура (културно измерение).

Развитието на техниката позволява хора, които живеят в една и съща сграда, да не се познават, но да изграждат търговски или лични контакти с другия край на света. Огромните градове мегаполиси като Лондон, Париж, Ню Йорк и Токио се превръщат в „глобални градове” – центрове на една глобална икономика, култура и технология, надхвърлящи по значение националната административна и политическа функция. В тях живеят различни диаспори (етнически групи, откъснати от своите родини в търсене на по-добър живот, или бягайки от политически преследвания), които носят пъстротата на различни цивилизационни норми.

Раждат се интересни смесвания между местните традиции и глобалните тенденции – означавани с термина „глобалност” [6]. Пример е борсовата търговия. Нюйоркската фондова борса е световна търговска институция, но и част от американската финансова традиция и история. Глобалността показва степента на „екстериториално локално закрепване” – някакъв аспект на глобализацията да се развие и неразривно свърже с местните условия. Много от съвременните гигантски компании са такъв пример за действителна глобалност.

Разпознаваме общества (Европа, Северна Америка), които извличат неимоверна ползва от глобализацията, и други изпитващи трудности и кризи с различните нейни аспекти. СПИН се превърна в пандемия, засягаща ужасно силно най-бедните райони, където медицинската просвета, грижи и техника са отчайващо изостанали (или направо липсващи). Дълго време хората вярват, че това е болест лабораторно създадена да намали световното население – въображаем заговор, в който богатите наказват бедните. Религиите пък представят болестта като божествено наказание за прегрешенията и отклоненията от „праведния живот”, причинени от изкушенията на една глобална „цивилизация на зрелището”, разчитаща на неприкритата сексуалност.

Друг пример: Глобалното разместване на населението в търсене на по-добър живот води до огромен нелегален трафик на хора, който напомня много на „робския триъгълник” в Атлантическия регион през XVII–XIX в., когато африкански роби са превозвани от европейски търговци за работа в карибските и американските плантации. Узвими отново са най-бедните икономически и маргинализирани като политически права социални групи от районите, останали в периферията на глобалния капитализъм. Докато мегаполисите процъфтяват и се обогатяват от цивилизационните различия, периферията изпитва затруднения и завист, а по думите на журналиста Иън Бурума и философа Авишай Маргалит:

„Тези огромни агломерации, които често не са нищо повече от бедняшки предградия, роящи се около западнали исторически градски центрове, са потребители на най-ниското стъпало в новата глобална икономика: пиратски DVD с холивудски екшъни, евтини спортни дрехи в американски стил и денонощното бумтене на американска поп музика или нейни местни подобия. За безработните младежи в тази културна пустиня глобализацията, като най-забележима проява на западния метрополис, може да се превърне в източник на безкрайно

желание и постоянно унижение. За най-образованите от тях глобализация става нов синоним на империализъм” [3].

Глобализацията предизвиква тревоги. Реакцията на западното цивилизационно господство, подпечатано от глобализацията (доколкото Западът е най-облагодетелстван и подкрепящ нормите на глобализма), тръгва особено от средата на религиозния фундаментализъм, който търси завръщането и налагането на някакви „истински” и „забравени”, единствено правилни духовни ценности. Конфликт между глобалното (глобалната политика) и локалното (локалната политика).

Друг важен начин да предадем това потенциално противопоставяне е чрез идеята на политолога Бенджамин Барбър за двата аспекта – антимодерното, антитехнологичното, етничното, местното начало („Джихад”) срещу глобалната светска, космополитна цивилизация на потребление (информация, търговия и развлечения), глобални комуникации, но и загубена идентичност („Мак-свят”):

„Джихад се грижи за душата, която Мак-свят отхвърля, и се стреми към моралното благополучие, което Мак-свят презира, зает с потребителския избор, който бърка със свобода. Така Джихад тръгва на война с Мак-свят и тъй като всеки от тях се безпокои, че другият ще му пречи и в крайна сметка ще осуети целите му, войната помежду им става Свещена война. Браздата, която ги разделя, трудно може да бъде заличена. Езикът на омразата не се подава лесно на компромис. „Другият” като неприятел не може лесно да се превърне в събеседник. (...) Историята ни е дала Джихад като контрапункт на Мак-свят и ги е направила неразделни. Но отделният човек не може да живее едновременно в двете области и трябва да избира” [1].

Полюсите на съвременния свят съществуват в парадоксална връзка. Доказателство за това е тероризмът, породен от техните сблъсъци и странности. Тероризмът е политически феномен далеч по-стар от глобализацията. Френската революция в края на XVIII в. налага „терор” върху гражданите, за да бъдат прокарани просвещенските идеи за секуларизация, равенство и национално сплотяване.

Днешните медии представят терористите преди всичко като религиозни фанатици – неразбираеми луди, които вършат зло за самото зло. Тероризмът, схванат като насилствено налагане на определени ценности, притежава несъмнено далеч по-сложна историческа, политическа и психологическа мотивировка, често оставаща скрита зад журналистическите клишета и страховете пречещи на неговото цялостно обговаряне и осмисляне. Новините, насочени към масовата публика се изграждат и консумират бързо под формата на кратки статии и репортажи, които търсят сензационност. Задава се една проблематична връзка между тероризма и медиите. Философът Рюдигер Сафрански подчертава:

„Тероризмът работи на две равнища – конкретно и символично. Има налице действие, но също толкова важно е и разпространяването на ужасната новина. Поради това медиите се превръщат в неволен съучастник. Едните произвеждат ужас с очакването, че другите ще го разпространят. Със сигурност вестителят не е отговорен за лошата новина, но това не променя факта, че към същността на модерния тероризъм спада и това да използва медиите като вестители. Това е една истинска дилема: по аналогия с медицинските практики би трябвало да блокираме разпространението на ужасната вест, но това противоречи на задължението на медиите да информират. Медийната революция също изяде своите деца” [7].

„Разгадаването” на медийните образи откроява най-добре тази обвързаност [8]. Архетипът за терорист в началото на XXI в. е Осама Бин Ладен – роден в богато саудитско семейство, получава светско образование (бизнес администрация), ветеран от войната на талибаните срещу съветската армия в Афганистан, харизматичен религиозен фундаменталист. Водач на организацията „Ал-Кайда”, стояща зад атентатите в САЩ от 11 септември 2001 г. Бин Ладен припознава организирането на атентатите и периодично в клипове, излъчвани по влиятелния катарски телевизионен канал „Ал-Джазира”, защитава (забележете) борба за свобода срещу „международните неверници”.

Интерпретирайки точно неговите медийни послания, доказваме смесването на ценности и обвързаността между „Джихад” и „Мак-свят”. Цялото присъствие на Бин Ладен е показателно за „хибридизацията” – облеклото е смесица от традиционни арабски дрехи и модерна полева военна униформа, любимото оръжие (автомат АК-47 Калашников) е доставено по международните оръжейни канали (произведено в Русия, Китай или Източна Европа), а на

дясната си ръка носи скъп модел спортен американски часовник „Таймекс”. Клипът се разпространява по световната сателитна мрежа от телевизионни канали, т.е. без технологията и капиталите, осигурени от глобализацията, цялата терористична дейност и реторика щяха да бъдат невъзможни.

Утопичното в действията на религиозните фундаменталисти се крие в желанието за възстановяване на потисканите от глобализацията традиции и установяване на перфектен порядък, основан върху традиционни ценности. Тероризмът философски преценява насилието за необходимо в предизвикването на промяна или (обратно) в запазването на съществуващ социален порядък.

Глобализацията също може да се приеме за терористична от хората, които подозират технологиите и корпорациите, считайки генетично модифицираните храни и брокерите от Уолстрийт за най-голямата световна заплаха. Глобалният капитализъм е излязъл от орбитата на модерната трудова етика. В зората на модерната епоха „протестантската етика и духът на капитализма” (по формулировката на социолога Макс Вебер) вървят заедно. Възходът на капитала включва и ценностите на протестантизма, т.е. реформираното християнство от XVI в. акцентиращо върху трудолюбието, индивидуализма и предприемачеството като зададени от самия Бог и служещи за негова угода. Днес финансови кризи се предизвикват от манипулациите на един свръхбогат и разглезен елит, който, откъснат от действителността, потъва в консуматорство и демонстриране на власт. Неравномерното разпределение на богатствата е един от най-големите проблеми – ако на един американец в началото на XXI в. се падат по 122 кг. месо и цели 293 кг. хартия на година, то на един жител на Замбия се падат само по 12 кг. месо и 1.6 кг. хартия [8].

Мизерията и лишаването от елементарни битови условия (като чиста питейна вода) са добра основа за политическа несигурност и потенциална база за недоволство и тероризъм. Пример са онези сомалийци, които в последните години пиратстват и застрашават чувствително една от най-важните световни търговски артерии – морските пътища през Червено море и Аденския залив. Реално това са бивши военни и рибари от страна, изпитваща разорителните последици от продължителна гражданска война (избухваща след свалянето на комунистическия диктатор Сиад Баре през 1991 г.) и предпочитана база за дейността на религиозни и терористични организации. Силна терористична организация с център Южна Сомалия е „Ал-Шабаб” („Младежите”) – еманципиран клон на „Ал-Кайда”, който активно манипулира пиратските групи.

Тероризмът започва да търси поддръжници и сред критично настроени среди в западните общества – много младежи, отегчени от ценностите на секуларното, космополитното и консумативното биват лесно увлечени. Гражданската война в Сирия показва, че буквално стотици младежи от западноевропейските страни (произхождащи от средната класа, радващи се на материална задоволеност и получаващи добро светско образование) стават доброволци в различни паравоенни фундаменталистки групи. Пропагандата (включително чрез използване на социалните мрежи) на терористите от т. нар. „Ислямска държава” успя във вербуването на „потенциалните джихадисти, особено на Запад” [5]. Дебатът за тероризма и допустимостта и търпимостта на насилието като политически инструмент става централен и тепърва търпи развитие.

Глобализирано общество е неподготвено за подобен сериозен разговор на тема „сигурност”. Водещо е твърдението, че модерната държава успява да наложи монопол над упражняването на сила, но държавата сякаш бяга от отговорност, разчитайки на показността, краткотрайността на обществената памет и повърхностна критичност. „Врагът” днес е прекалено труден за разпознаване. Допадат ми силните думи на социолога Зигмунд Бауман:

„Днешното съществуване се простира по йерархията между глобалното и локалното, между глобалната свобода на движение, която е сигнал за социално издигане, напредване и успех, и неподвижността, просмукана от противната миризма на неуспеха, пропадналия живот и изостаналостта. Все повече глобалността и локалността придобиват характера на противоположни ценности (при това първостепенни) – най-горещо желани или ненавиждани и поставени в самия център на жизнените блянове, кошмари и борби” [2].

Глобализиран свят, оставен в драматично съществуване на крайностите и раждащ феномени като тероризма. Драмата, твърдят древните философи, трябва да води до катарзис – изкупление и пречистване. Всички ние носим отговорността да опазваме този свят, най-добър и единствен свят за живеене, наше е задължението за неговото опознаване, усмиряване, подобряване. Историческото обмисляне и преподаване не решава автоматично проблемите, но спомага за тяхното разпознаване. Разпознаване означава знание, а гражданското общество на знанието е вече удачната среда за трайни решения.

References:

1. Barber, B., Dzhihad i Mak-svyat. Predizvikelstvoto na terorizma kam demokratiyata (Jihad vs. McWorld), S., 2008, s. 309-310.
2. Bauman, Z., Globalizatsiyata. Posleditsite za choveka (Globalization: the human consequences), S., 2013, s. 199.
3. Buruma, I., A. Margalit, Oksidentalizmat. Kratka istoriya na antizapadnichestvoto (Occidentalism: a short history of anti-Westernism), S., 2006, s. 36-37.
4. Eco, U., Miski, fundamentalisti i prokazheni (Beauty queens, fundamentalists, and lepers)/ Vrushta li se chasovnitak nazad: goreshiti voini i medien populizam (Turning back the clock: hot wars and media populism), S., 2010, s. 307.
5. Napoleoni, L., Islyamska darzhava i prenachertavaneto na Blizkiya iztok (The Islamist phoenix: IS and the redrawing of the Middle East), P., 2014, s. 110-119.
6. Robertson, R., Glokalizatsiyata: vreme-prostranstvo i homogennost-heterogennost (Glocalization: time-space and homogeneity-heterogeneity)/ M. Featherstone, S. Lash, R. Robertson, Globalni modernosti (Global modernities), S. 2004, s. 44-69.
7. Safranski, R., Kolko globalizatsiya mozhe da ponese chovekat? (How much globalization can we bear?), S. 2006, s. 84-85.
8. Steger, M., Globalizatsiyata: savsem kratko vavedenie (Globalization: a very short introduction), S., 2005, s. 20-29, 158.

*докторант Димо Ч. Георгиев
катедра „История и археология”
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски”
dimo_georgiew@abv.bg*